

Столяренко Д. О., здобувач вищої освіти,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Україна
Науковий керівник – Зарішняк І. М., канд. пед. наук, доц.,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ

Сучасною світовою тенденцією є прагнення до деінституалізації та соціальної адаптації осіб з порушеннями психофізичного розвитку. Починає формуватися нова культурна й освітня норма – повага до людей фізично й інтелектуально неповносправних, що й фіксує міжнародне законодавство на рівні ООН.

В Україні інклюзивна освіта перебуває на стадії впровадження, адже Закон про інклюзивну освіту був підписаний лише у 2017 р. Для нас це інновація, що розвивається, а тому стикається з великою кількістю труднощів. Зокрема, виділяються такі проблеми: 1) професійна невідповідність вчителів масової школи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; 2) архітектурна непристосованість споруд; 3) не до кінця сформульована нормативно-права база; 4) необхідність фінансування інклюзивних закладів освіти від благодійних фондів та меценатів; 5) великі за обсягом навчальні програми, які досить важко адаптувати до потреб дитини з вадами розвитку.

Все це значно ускладнює процес запровадження інклюзивного навчання. Спеціальна освіта сьогодення в Україні має вигляд системи навчально-виховних закладів, реабілітаційних і медико-педагогічних центрів, навчально-виховних комплексів, спеціальних (корекційних) класів при середніх закладах освіти з явними ознаками розгалуженості й диференційованості. Розвиток системи спеціальної освіти полягає в подальшій диференціації і вдосконаленні діючої мережі корекційних закладів, відкритті нових типів закладів, у яких надаватиметься допомога й підтримка дітям з особливими потребами, а також із залученням цих дітей у загальноосвітню школу.

За даними Міністерства соціальної політики, кількість людей з інвалідністю у відносних показниках збільшилася вдвічі порівняно з 1990 р. Якщо в 1990 р. їх налічувалося 3 % населення, то в 2017 р. кількість людей з особливими потребами в Україні сягає 6 % (близько 3 млн.), з яких понад 165 тисяч – діти. Майже 80 % інвалідів – це люди працездатного віку. Головна проблема для цієї категорії населення – вільний доступ до всіх можливостей сучасної цивілізації, починаючи з вільного пересування містом і закінчуючи освітою та працевлаштуванням. Саме питання освіти в сучасному світі є принциповим [1].

Коли говорять про освіту дітей з особливими потребами, варто говорити про зміну базових принципів навчання. Радянська система намагалася вирішувати проблему шляхом її ігнорування й обмеження. У радянській системі виховання й навчання діти, які мають інвалідність, здобували освіту в закритих закладах й у подальшому навіть отримували роботу. Але водночас не існувало вираженої інклюзивної складової. Тож деяким взагалі відмовляли у навчанні, вважаючи його марним та перекладаючи всю відповідальність за розвиток дитини з інвалідністю на батьків. Тому термін «люди з особливими потребами» просто країні був непотрібний. Вживався термін – «інвалід». Створювалися спеціалізовані школи-інтернати для інвалідів, в кращому разі – спеціалізовані класи. Головний недолік такої обмеженої системи навчання – відсутність контактів з однолітками і незворотні психологічні зміни у свідомості дитини. Більшість вихованців спецшкіл у подальшому житті мають почуття знедоленості через обмеженість контактів із ровесниками. Недолік інтегрованих класів – недостатня кваліфікація викладачів, які працюють з дітьми з особливими потребами [2].

Нині в Україні відбувається зміщення акцентів соціальної політики держави стосовно людей з особливими потребами у бік формування суспільної свідомості щодо сприйняття їх як рівних членів суспільства та необхідності створення для цих громадян умов для повноцінного життя, зокрема і здобуття освіти. Реальністю є те, що діти, які закінчують інтернати чи навчаються вдома, мають дуже серйозні проблеми із соціалізацією. Нерідко вони не впевнені в собі, несамостійні, у них відсутні соціальні компетенції, їм складно реалізувати себе, отримати вищу чи спеціальну освіту, працевлаштуватися тощо. Натомість інклюзія передбачає, що дитина з раннього віку знаходиться в соціумі, вчиться виживати. У дітей є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участі у громадському житті. З іншого боку, здорові діти, які навчаються з першого класу з дітьми з особливими потребами, в дорослому віці по-іншому ставляться до людей з обмеженими фізичними можливостями: вже не з жалістю чи презирством, а нарівні, вчать природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них.

Проте вже тривалий час західні країни просувають ідею всебічної інтеграції людей з інвалідністю у звичайний світ. Звідси виникає термін – інклюзія (в перекладі з англ. – включення, інтеграція). Проте дослідниця О. В. Заярнюк пояснює, що інклюзія відрізняється від інтеграції тим, що «всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату» [3, с. 190]. Відповідно, інклюзивна освіта – надання рівного доступу до навчаль-

ного процесу людям з особливими потребами. Інклюзія розглядається найчастіше виключно як навчання дітей з інвалідністю у загальноосвітніх школах разом з однолітками. Інклюзивне навчання дає можливість дітям розвивати соціальні відносини через безпосередній досвід. В основі практики інклюзивного навчання лежить ідея прийняття індивідуальності кожного учня і, отже, навчання має бути організоване так, щоб задовольнити особливі потреби кожної дитини [3]. В Україні до сьогодні існують проблеми з практичною реалізацією інклюзивної освіти.

З інформації офіційного сайту Кабінету міністрів України, у 2019–2020 навчальному році кількість учнів в інклюзивних класах збільшилася з 11 тисяч 866 осіб до 18 тисяч 546. Крім того, на 60 % (з 8 тисяч 417 до 13 тисяч 443) зросла кількість інклюзивних класів [4]. Серед 17 337 українських шкіл тільки 1 127 залучені до інклюзивного навчання. Більше 56 тисяч школярів з особливими потребами мають можливості навчання у загальноосвітніх установах. Отже, показник інклюзії в Україні становить лише 7 %, що порівняно з європейськими показниками є мізерним.

Про інклюзивну освіту в Україні системно заговорили лише у 2014 р. Тоді й починається шлях її розвитку, який можна поділити на три етапи.

Перший етап – законотворчий. Впровадження юридично-правових норм реалізації права на освіту для всіх дітей (Закон України про внесення змін до закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг (2015), Проект закону № 3491-д «Про освіту» (2016), концепція «Нової української школи» (2016), Закон України «Про освіту» (2017)).

Другий етап – фінансовий. Йдеться про забезпечення державного фінансування додаткових послуг для дітей з особливими освітніми потребами (за даними центру громадського моніторингу та контролю у 2017 р. з державного бюджету було виділено 210 млн гривень цільових субвенцій для дітей з особливими потребами. Кожна така дитина отримує 23 тисячі гривень на гаряче харчування у школі, транспорт, додаткове вивчення шкільних предметів та заняття у творчих гуртках [5]).

Третій етап – створення інклюзивних ресурсних центрів, завданням яких є опіка і супровід дітей з особливими освітніми потребами (Фонд Порошенка (2016)) [6].

Базовим документом для створення інклюзивної освіти в Україні є концепція «Нової української школи», яку затвердила Національна Рада Реформ у квітні [9]. Один із принципів цієї стратегії – дитиноцентризм. Нова школа повинна буде враховувати права, здібності та потреби дитини, а не йти за

написаною нагорі інструкцією. Саме з цього принципу проростає вирішення проблеми інклюзивної освіти. Для учнів з особливими потребами створюють умови для навчання спільно з однолітками. Для таких дітей буде запроваджено індивідуальні програми розвитку, організовано лікування, а також корекційні заходи. Дитина буде отримувати підтримку психолога та педагога [7].

У новій українській школі кожен вчитель вмітиме працювати з дітьми з особливими освітніми потребами. Завдання «розроблення та запровадження обов'язкового курсу для всіх педагогічних працівників щодо особливостей роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в рамках інклюзивного навчання» включено до Плану заходів на 2017–2029 рр. із запровадження «Нової української школи» і затверджено розпорядженням Кабміну [7]. Важлива як імплементація нових та ефективних методів ведення інклюзивного освітнього процесу, так і соціальна та матеріальна підготовка до його реалізації через уведення реформ, стандартів, підвищення кваліфікації викладачів та обізнаності населення.

Отже, нами було виявлено, що сьогодні в Україні є перші спроби запровадити модель інклюзивного навчання. На сьогоднішній день впроваджуються юридично-правові норми реалізації права на освіту для всіх дітей. Залишається відкритим питання перегляду змісту і методів вищої освіти для підготовки педагогів до роботи в інклюзивних закладах, які враховують своєрідність реалізації освітньої парадигми, орієнтованої на пізнання і врахування індивідуальних потреб особливих учнів залежно від віку, характеру, ступеня порушення, якостей особистості; необхідність підтримки високого рівня викладання, що зумовлює пошуки «власного стилю» викладання, який повинен характеризуватися високим професіоналізмом та індивідуальним підходом до кожного студента, використання інтерактивних форм навчання, що дають змогу вже з самого початку навчання долучити студентів до практичної діяльності в межах інклюзивної освіти. Існує гостра необхідність розробки і проєктування змін у системі освіти, зокрема і в професійній готовності вчителів до роботи в інклюзивних навчальних закладах.

Список використаних джерел

1. Показники здоров'я населення та використання ресурсів охорони здоров'я в Україні за 2017 р. *Центр медичної статистики*. URL: <http://medstat.gov.ua/ukr/statdov.html> (дата звернення 11.04.2020).
2. Инклюзивное образование: право, принципы, практика / отв. ред. М. Ю. Перфильева. М., Владимир : ООО «Транзит-ИКС», 2009.

3. Заярнюк О. В. Інклюзивна освіта в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. Економіка і менеджмент. Вип. 11. 2015. С. 190–194. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/17763/1/11-2015.pdf> (дата звернення 17.04. 2020).
4. Інклюзивна освіта в Україні: у Кабміні розповіли про досягнення за рік. *Слово і діло*. 18 лютого, 2020. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/02/18/povyna/suspilstvo/inklyuzyvna-osvita-ukrayini-kabmini-rozpovily-pro-dosyahnennya-rik> (дата звернення 17.04.2020).
5. Життя поза освітою: перспективи інклюзивного навчання в Україні. *Центр громадського моніторингу та контролю*. 12 травня, 2017. URL: <https://naglyad.org/uk/2017/05/12/zhittya-poza-osvitoyu-perspektivi-inklyuzivnogo-navchannya-v-ukrayini/> (дата звернення 20.04.2020).
6. Комарова О. Інклюзивна освіта в Україні: пояснює перша леді. *Радіо Свобода*. 21.01.2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/svoboda-v-detalyah-inklyuzyvna-osvita-v-ukrayini/29722589.html> (дата звернення 27.04.2020).
7. Нова українська школа. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення 27.04.2020).

Тихомська А. М., здобувач вищої освіти,
 Донецький національний університет імені Василя Стуса,
 Україна
 Науковий керівник – Пузь І. В., канд. психол. наук, доц.,
 Донецький національний університет імені Василя Стуса,
 Україна

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТІ

Природні катастрофи, забруднення навколишнього середовища, катаклізми, несприятлива екологічна ситуація призводять до необхідності пошуку шляхів вирішення та подолання зазначених проблем як на державному, так і на особистісному рівні. У кожному конкретному випадку сприяння поліпшенню екологічної ситуації сьогодні потребує залучення індивідуальних зусиль кожної окремої особистості. Розв'язання екологічних проблем зовнішнього характеру, а саме особливостей взаємодії людини з навколишнім середовищем, доцільно починати із розвитку власного екологічного ставлення до навколишнього світу, розробки власної свідомої стратегії побудови взаємодії з навколишньою дійсністю.